

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ “ΤΕΛΕΙΟΥ” ΠΑΙΔΙΟΥ

Sarah Werner Andrews

Ο σπόρος γι’ αυτό το θέμα άρχισε να φυτρώνει πριν από ένα χρόνο περίπου, όταν μια μαθήτρια στο μάθημά μας σχολίασε ότι η δασκάλα της κόρης της της είχε πει ότι η κόρη της ήταν απλά ένα «τέλειο μοντεσσοριανό παιδί». Αυτή η αυθόρμητη δήλωση, που προφανώς ειπώθηκε ως κομπλιμέντο, ενόχλησε πραγματικά τη μητέρα, και δεν μπόρεσε να καταλάβει. Τι εννοούσε πραγματικά εκείνη η δασκάλα; Τι ήθελε να πει για τη μοντεσσοριανή εκπαίδευση;

Η γλώσσα είναι κώδικας. Όταν ακούμε τη λέξη *τέλειο* πολλές σκέψεις και εικόνες έρχονται στο μυαλό μας: Ίσως ένα παιδί που απλά αγαπά τα μαθήματα, ή που επαναλαμβάνει και επαναλαμβάνει, ή ένα παιδί που με ανυπομονησία περιμένει να έρθει στο σχολείο και να στρωθεί στη δουλειά με ενθουσιασμό. Ίσως έρχεται στο μυαλό μας επίσης και η εικόνα ενός παιδιού ηγέτη της τάξης που είναι πρόθυμο να βοηθήσει, ή το παιδί που έχει τόσο στενή σχέση με τη δουλειά που κάνει, που αγνοεί εντελώς ό,τι συμβαίνει γύρω του. Όλοι μπορούμε να φανταστούμε ένα ή δύο παιδιά που ταιριάζουν σ’ αυτές τις περιγραφές. Σκέφτομαι την εξάχρονη Arielle που δήλωσε γλυκά και ειλικρινά: «Πόσο αγαπώ τα φωνογράμματα!» (Σοβαρά τώρα, ποιος όντως αγαπάει τα φωνογράμματα;!)

Πραγματικά, είναι όμορφο, έτσι δεν είναι, ότι υπάρχει ένας χώρος που τα παιδιά αγαπούν το σχολείο, αγαπούν τα νέα μαθήματα και μπορούν να επαναλαμβάνουν μια δραστηριότητα για όσο το επιλέξουν, ένα χώρος για να ‘χαθούν’ στη δουλειά τους, ακόμη και να αγαπούν τα φωνογράμματα. Έχουμε όλοι δουλέψει με παιδιά σαν αυτά, και είναι αληθινά σπουδαίο.

Αλλά είναι όμως αυτά τα μόνα είδη συμπεριφορών που κάνουν τα παιδιά "τέλεια" ή "ιδανικά κατάλληλα για μοντεσσοριανή εκπαίδευση"; Και ίσως ακόμη το πιο σημαντικό γι’ αυτήν τη μητέρα στο μάθημά μας, τι σήμαινε για το άλλο της παιδί; Έχει δύο παιδιά σε μοντεσσοριανό σχολείο, και είναι πολύ διαφορετικά μεταξύ τους. Το άλλο παιδί δεν ήταν τέλειο;

Αν η αυθόρμητη παρατήρηση αυτής της δασκάλας προκάλεσε τον σπόρο γι’ αυτήν την κεντρική ομιλία να βλαστήσει, ο σπόρος φυτεύτηκε από ένα άλλο καλοπροαίρετο σχόλιο, πολύ πιο πριν. Θέλω να σας πω μια άλλη ιστορία. Πριν είκοσι δύο χρόνια γεννήθηκε πρόωρα το πρώτο μου παιδί.

Είχα μια κανονική εγκυμοσύνη χωρίς προβλήματα, αλλά παρόλο που το μωρό θα γεννιόταν τον Μάρτιο, ξύπνησα ένα πρωί του Ιανουαρίου και το μωρό μου γεννήθηκε δύο ώρες αργότερα. Το τσουρέκι μου ήταν εκτός φούρνου, αλλά πραγματικά δεν είχε τελειώσει ακόμα το ψήσιμο, οπότε χρειάστηκε να παραμείνει στην εντατική μονάδα φροντίδας νεογνών. Ήταν πολύ μικρός και αδύνατος και ζαρωμένος, και χωρίς σωματικό λίπος δεν μπορούσε να ρυθμίσει τη θερμοκρασία του σώματός του. Ούτε το νευρικό του σύστημα είχε αναπτυχθεί ακόμα αρκετά, έτσι είχε προβλήματα με πράγματα που γίνονται συνήθως αυτόματα, όπως η αναπνοή, και κάθε τόσο ξεχνούσε να αναπνεύσει, ενεργοποιώντας έναν συναγερμό οθόνης. Επίσης, δεν είχε τους μύες του προσώπου για να πιπιλίζει αποτελεσματικά, κι έτσι έπρεπε να λαμβάνει τροφή μέσω σωλήνα σίτισης.

Όμως παρ' όλα αυτά, ήταν το πιο όμορφο μωρό που γεννήθηκε ποτέ, και θαύμασα την αυτοπειθαρχία των νοσοκόμων, που κατά κάποιο τρόπο κατάφερναν να συνεχίζουν τη δουλειά τους, όταν προφανώς το μόνο που ήθελαν ήταν να μην κάνουν τίποτα παρά μόνο να θαυμάζουν το μωρό μου όλη μέρα! Σταδιακά όλα του τα συστήματά βελτιώθηκαν, αλλά συνέχιζε να σιτίζεται μέσω σωλήνα. Εμπιστευόμουν πολύ τον θηλασμό, αλλά δεν ήταν αρκετά δυνατός για να θηλάσει, και παρά τα ευρηματικά μέσα που χρησιμοποιήσαμε για να τον βοηθήσουμε να μάθει πώς να το κάνει, δεν έπαιρνε βάρος, και η σίτιση με τον σωλήνα είχε αρχίσει να δημιουργεί άλλα προβλήματα. Θα έπρεπε να μάθει πώς να χρησιμοποιεί ένα μπιμπερό. Αν και αυτό ακούγεται σαν ένα φυσιολογικό, λογικό βήμα, εκείνη τη στιγμή, στην εύθραυστη κατάσταση της νέας μητέρας που βρισκόμουν ήταν ολέθριο. Ξαφνικά, με την εμφάνιση ενός μπιμπερό και γάλατος σε σκόνη, όλοι οι υψηλοί στόχοι μου για τη μητρότητα άλλαξαν και με κυρίευσε η αποτυχία μου ως μητέρα (η πρώτη από τις πολλές, πρέπει να πω). Προσπαθώντας να με παρηγορήσει, μια από τις νοσοκόμες μου είπε: «Όλα καλά. Ίσως την επόμενη φορά να αποκτήσετε το τέλειο Gerber μωρό σας».

Έμεινα άναυδη με την έλλειψη ευαισθησία της. Πρώτα απ' όλα, το μωρό μου ήταν τέλειο, ευχαριστώ πολύ. Δεύτερον, η Gerber ήταν μια σατανική εταιρεία που επωφελούνταν από τη γεμάτη χημικά και φυτοφάρμακα δίηθεν τροφή για μωρά! Και τρίτον, το μωρό μου ήταν τέλειο!

Η τελειότητα, όπως φαίνεται, έχει μια σκοτεινή πλευρά. Αυτές οι ιστορίες αποτελούν απλώς δύο παραδείγματα των αρνητικών επιπτώσεων που προκύπτουν όταν κάποιος προβάλλει την εικόνας της τελειότητας που έχει στο μυαλό του σε κάποιον άλλον. Για παράδειγμα, ένα τέλειο μωρό μοιάζει με το μωρό της Gerber και οτιδήποτε άλλο θεωρείται μη τέλειο και χαρακτηρίζεται από ελαττώματα ή αδυναμίες. Αν έχουμε ένα τέλειο μοντεσσοριανό παιδί, τι σημαίνει αυτό για τα υπόλοιπα παιδιά; Ότι είναι ανεπαρκή; Εμφανίζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά; Και τι ακριβώς εννοούμε όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη τέλειο;

Ας ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά στο τι σημαίνει τέλειος. Οι τρεις πρώτοι ορισμοί του λεξικού για τη λέξη τέλειος είναι:

- «το να ταιριάζει κάποιος απόλυτα με την περιγραφή ή τον ορισμό ενός ιδανικού τύπου»
- «άριστος ή πλήρης πέρα από πρακτική ή θεωρητική βελτίωση»
- «να είναι κάποιος κατάλληλος για την ανάγκη που προκύπτει σε μια συγκεκριμένη κατάσταση ή συγκεκριμένο σκοπό».

Η σκοτεινή πλευρά προκύπτει όταν θέλουμε ή περιμένουμε απ' όλα τα παιδιά να συμμορφώνονται με αυτούς τους ορισμούς της τελειότητας. Δεν πιστεύω ότι κάποιος μοντεσσοριανός δάσκαλος, θέλει πραγματικά τα παιδιά να συμμορφώνονται ή να φέρουν τα χαρακτηριστικά αυτών των ορισμών της τελειότητας, αλλά αυτές οι ιδέες εισχωρούν στη δουλειά μας πολύ αθόρυβα και πολύ ύπουλα.

Νομίζω ότι αυτή η ύπουλη ιδέα της τελειότητας κρύβεται πίσω από τη φράση που πολλοί λένε: «Ναι, η μοντεσσοριανή προσέγγιση λειτουργεί καλά για μερικά παιδιά». Για μερικά παιδιά. Τι εννοούν οι άνθρωποι όταν το λένε αυτό; Ποια παιδιά; Τα παιδιά που είναι ήδη τέλεια; Αυτά που μπορούν να προσαρμοστούν στην περιγραφή ενός ιδανικού τύπου; Τα παιδιά που είναι ήδη

«εξαιρετικά και δε χρειάζονται βελτίωση»; Αυτά που «ταιριάζουν ακριβώς στις ανάγκες μας σε συγκεκριμένες καταστάσεις» ή «για τους σκοπούς μας»; Η κοινή αντίληψη ότι το μοντεσοριανό σύστημα λειτουργεί καλά για μερικά παιδιά είναι κάτι που έχω συναντήσει πιο συχνά απ' όσο θα ήθελα. Και πρέπει να παραδεχτούμε ότι, το μήνυμα που ακούγεται είναι το μήνυμα που διαδίδεται.

Σε ορισμένα μοντεσοριανά σχολεία, αυτοί οι ορισμοί της τελειότητας μπορεί να επηρεάσουν τις αποφάσεις εσωτερικού κανονισμού του σχολείου, όπως το να μη γίνονται δεκτά πεντάχρονα παιδιά, ή παιδιά με ειδικές ανάγκες, ή τον καθορισμό του πότε ένα παιδί είναι «έτοιμο» ή όχι να προχωρήσει από την τάξη των νηπίων στο Δημοτικό. Ορισμένα σχολεία κάνουν συνεντεύξεις στα παιδιά για να προσδιορίσουν αν θα είναι κατάλληλα για το σχολείο. Τι σημαίνει αυτό το «θα είναι κατάλληλα»; Ότι το παιδί είναι ήδη ομαλοποιημένο; Ότι είναι ήδη ανεξάρτητο, κοινωνικά ικανό, λεκτικό και εξωστρεφές; Ότι δεν παρουσιάζει προκλήσεις; Αυτό θυμίζει την περίπτωση ενός γιατρού που παραπονιέται επειδή όλοι αυτοί οι άρρωστοι άνθρωποι συνεχίζουν να πηγαίνουν στην κλινική του!

Είναι τα παιδιά που μας δοκιμάζουν αυτά που μας χρειάζονται περισσότερο και χρειάζονται ένα μοντεσοριανό περιβάλλον. Είναι τα παιδιά που βρίσκονται στα όρια, τα παιδιά με αναπηρίες, τα παιδιά που φαίνονται αντιδραστικά, τα παιδιά που είναι θυμωμένα και τα παιδιά που έχουν μάθει πριν κλείσουν τα πέντε τους χρόνια ότι οι ενήλικες δεν είναι άξιοι εμπιστοσύνης κι ότι ο κόσμος είναι ένας επικίνδυνος τόπος· αυτά είναι τα παιδιά που μας χρειάζονται περισσότερο.

Δεν είναι μόνο τα παιδιά που περιμένουμε να είναι τέλεια. Πόσοι από εσάς τους δασκάλους είστε τελειομανείς; Έχετε στο μυαλό σας ένα όραμα της τέλει τάξης; Του τέλει δασκάλου; Ένα επίπεδο τελειομανίας που δεν μπορείς ποτέ να φτάσεις, γιατί είναι «αδύνατο να υπάρξει πρακτική ή θεωρητική βελτίωση»; Υπάρχει μια φωνούλα μέσα στο κεφάλι σου που λέει: «Δεν είσαι αρκετά καλός»; Υπάρχει μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στο να βάλεις τον πήχη ψηλά για τον εαυτό σου και να τον βάλεις τόσο ψηλά που να μην μπορείς ποτέ να τον φτάσεις.

Βρίσκω ότι οι περισσότεροι μοντεσοριανοί δάσκαλοι έχουν πολύ υψηλές προσδοκίες. Γιατί θα πρέπει να έχουμε χαμηλές απαιτήσεις; Οι υψηλές προσδοκίες από μόνες τους δεν είναι κακό πράγμα. Πρέπει να βάζουμε τον πήχη ψηλά, αλλά ένα υψηλό επίπεδο που να υποστηρίζει τη βέλτιστη ανάπτυξη, όχι ένα που να ανακόπτει την καλύτερη δουλειά μας.

Γνωρίζουμε ότι το προετοιμασμένο περιβάλλον μας είναι σημαντικό, κι έχουμε υψηλές προσδοκίες για τα περιβάλλοντα της τάξης μας. Τα κέντρα εκπαίδευσής μας έχουν όμορφα κι επιμελώς διαμορφωμένα προετοιμασμένα περιβάλλοντα, έτσι ώστε ως δάσκαλοι να εμπνέετε για να δημιουργείτε όμορφους χώρους για τα παιδιά, που προάγουν τη φροντίδα, την προσοχή και καλλιεργούν το πνεύμα όλων όσων εργάζονται και ζουν μαζί.

Θέτουμε ψηλά τον πήχη για την πνευματική μας προετοιμασία. Καλλιεργούμε μια βαθιά κατανόηση της ανάπτυξης του παιδιού και του σεβασμού για το ανθρώπινο δυναμικό. Και ως δάσκαλοι, η πνευματική μας προετοιμασία περιλαμβάνει συνεχή αυτοκριτική και υψηλό επίπεδο ακεραιότητας. Έχουμε πολύ υψηλές προσδοκίες για τον εαυτό μας.

Αλλά, αν οι υψηλές μας προσδοκίες γίνουν επιθυμία για τελειότητα, όποιο κι αν είναι το κόστος, μπορούμε να γίνουμε εμπόδιο στην ανάπτυξη. Γινόμαστε εμπόδια αν το όραμά μας για το «παιδί

που δεν έχει φτάσει ακόμα εκεί» δε μας επιτρέπει να εκτιμήσουμε πλήρως το παιδί που είναι ακριβώς μπροστά μας. Είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα, είτε για εμάς τους ίδιους είτε για τα παιδιά ή τις οικογένειές τους, αν ο στόχος μας είναι η τελειότητα, τότε αντί να καλλιεργούμε το ανθρώπινο πνεύμα και να υποστηρίζουμε το έργο του παιδιού για αυτό-διαμόρφωση, το έργο μας μετατρέπεται στην απόλυτη συμμόρφωση και πλήρη προσαρμογή, πέρα από κάθε βελτίωση.

Η καλλιέργεια της τελειότητας μπορεί επίσης να καλλιεργήσει θυμό και υπερηφάνεια, δύο χαρακτηριστικά που δεν έχουν καμία θέση στη δουλειά μας με τα παιδιά. Ο θυμός και η υπερηφάνεια είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Η Μοντεσσόρι περιγράφει την υπερηφάνεια ως την «αποδεκτή μεταμφίεση» του θυμού (Το Μυστικό της Παιδικής Ηλικίας 111) επειδή η υπερηφάνεια μπορεί να φαίνεται ευγενής, ή ακόμα κι άξια σεβασμού. Αλλά η υπερηφάνεια έρχεται όταν βάζουμε τον εαυτό μας μπροστά από την εργασία μας με τα παιδιά, όταν μας νοιάζει πάρα πολύ η εμφάνιση ή το να δείχνουμε καλοί. Ή να δείχνουμε «τέλειοι».

Σε μια διάλεξη για την προετοιμασία του ενήλικα, η μοντεσσοριανή εκπαιδευτριά Nikki Hughes μίλησε για τρεις λέξεις που σχετίζονται με την υπερηφάνεια και τον θυμό: επέκταση, προσδοκία και εκμετάλλευση.

Ας το αναλύσουμε λίγο. Η υπερηφάνεια δείχνει τη σκοτεινή της πλευρά όταν βλέπουμε τα παιδιά ως επεκτάσεις του εαυτού μας. «Η τάξη μου δουλεύει». «Τα παιδιά στην τάξη μου συμπεριφέρονται καλά». Βλέπουμε τα παιδιά ως αντανάκλαση του εαυτού μας· αν τα παιδιά είναι ήσυχα, συμπεριφέρονται καλά και πάντα δουλεύουν, τότε είμαι καλός δάσκαλος και κάνω καλή δουλειά. Αλλά αν δεν είναι, τότε αυτό σημαίνει ότι δεν είμαι καλός δάσκαλος, ή ότι οι άλλοι θα νομίζουν ότι δε δουλεύω αρκετά σκληρά. Το σιωπηρό μήνυμα προς το παιδί είναι, «Ο τρόπος που φέρεσαι εσύ, εκθέτει εμένα· δεν μπορείς να είσαι πραγματικά ο εαυτός σου γιατί είσαι μια επέκταση του εαυτού μου».

Αυτά είναι ασυνείδητα συναισθήματα, αλλά παρ' όλα αυτά επηρεάζουν τα παιδιά. Αν βλέπουμε το παιδί ως επέκταση του εαυτού μας, τότε δημιουργούμε ορισμένες προσδοκίες από το παιδί. Η συμπεριφορά του παιδιού, η αίσθηση της τάξης και η ακαδημαϊκή επίδοση πρέπει όλα να ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του ενήλικα, επειδή η αίσθηση του εαυτού μας εξαρτάται από το τι κάνουν τα παιδιά. «Όλα τα παιδιά μου διαβάζουν πριν φύγουν από το Σχολείο». «Στις συγκεντρώσεις μου, όλα τα παιδιά κάθονται ήσυχα». Ποιο είναι το κόστος για να γίνουν αυτές οι προσδοκίες πραγματικότητα; Πολλές συγκρούσεις μεταξύ ενηλίκων και παιδιών προκύπτουν, επειδή τα παιδιά δεν μπορούν ν' ανταποκριθούν στις προσδοκίες των ενηλίκων. Συχνά οι προσδοκίες μας δεν ταιριάζουν μ' αυτό που τα παιδιά είναι ικανά να κάνουν σε μια συγκεκριμένη στιγμή.

Για να συμμορφωθεί το παιδί με τις προσδοκίες του ενήλικα, γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η ελεύθερη επιλογή εξαφανίζεται, επειδή το παιδί μπορεί να μην επιλέξει τη σωστή δουλειά (κάτι που θεωρούμε ότι έχει *αρκετή πρόκληση*) ή το παιδί μπορεί να μην επιλέξει να δράσει με τον τρόπο που θέλουμε. Για να το αποτρέψει αυτό, ο ενήλικας αρχίζει να κατευθύνει τη δραστηριότητα και να γίνεται πιο ελεγκτικός. «Εγώ θέλω να πάρεις τώρα το παιχνίδι με τις σφραγίδες». «Εγώ θέλω να κρατήσεις τα χέρια σου σταυρωμένα στα γόνατά σου». Κάπως, πιστεύουμε ότι αν χρησιμοποιήσουμε μια *δήλωση με το εγώ*, δείχνουμε σεβασμό, αλλά αυτό που

πραγματικά εννοούμε είναι, «Κάνε το παιχνίδι με τις σφραγίδες τώρα!» Οι ανταμοιβές και οι τιμωρίες αρχίζουν να εισχωρούν στις αλληλεπιδράσεις μας, και βρίσκουμε τον εαυτό μας να χρησιμοποιεί την εξουσία του ενήλικα για να χειραγωγήσει τη συμπεριφορά του παιδιού.

Φυσικά, με την επέκταση, προσδοκία και εκμετάλλευση, ο θυμός δεν είναι πολύ μακριά. Ο θυμός εμφανίζεται όταν η υπερηφάνεια του ενήλικα απειλείται. «Αυτό το παιδί δε θα δουλέψει και με κάνει να φαίνομαι άχρηστη». Η δασκάλα είναι θυμωμένη με το παιδί, γιατί η υπερηφάνειά της έχει

Μέχρι να συνδεθεί το παιδί με κάποια μορφή στοχευμένης δραστηριότητας, δεν τα παρατάμε ποτέ. Μόνο αφού το παιδί εμπλακεί ενεργά, κάνουμε πίσω.

πληγωθεί. «Θα με ακούσεις. Εγώ είμαι ο ενήλικας κι αφού το είπα, θα το κάνεις». Από αυτό το σημείο, το βήμα προς την τυραννία είναι μικρό. Θυμός και υπερηφάνεια μπορούν να έχουν καταστροφικές επιπτώσεις στα παιδιά. Και δεν είναι τόσο υγιή ούτε για τους εκπαιδευτικούς.

Μόλις περιέγραψα μια αρκετά φρικτή εικόνα, αλλά θέλω να σας διηγηθώ μια ιστορία για έναν άλλο τρόπο που γίνονται αντιληπτές αυτές οι λέξεις. Μια φορά κι έναν καιρό, μια νεαρή, αισιόδοξη δασκάλα ανέλαβε μια στρωμένη τάξη από μια δασκάλα που ήταν με την τάξη για πολλά χρόνια, αλλά δε θα επέστρεφε. Σ' αυτό το σχολείο, για τις πρώτες δύο εβδομάδες μόνο οι παλιοί μαθητές έρχονταν στο σχολείο και τα καινούρια παιδιά εντάσσονταν σταδιακά. Η καινούρια δασκάλα αποφάσισε να κρατήσει την ίδια ρουτίνα για το σνακ, το μεσημεριανό, τα παπούτσια εσωτερικού χώρου κ.λπ., καθώς αυτό ήταν που είχαν συνηθίσει τα παιδιά, και να μην εισάγει τίποτα νέο μέχρι να εξοικειωθεί με την κατάσταση. Ήταν έκπληκτη από το πόσο καλά ακολουθούσαν οι παλιοί μαθητές όλες τις διαδικασίες και το πρόγραμμα – ήταν τέλεια! Δεν μπορούσε να πιστέψει πόσο καλά τα παιδιά απλά έρχονταν, άλλαζαν τα παπούτσια τους, ξεκινούσαν να δουλεύουν, έστηναν το μεσημεριανό τους, καθάριζαν. Θυμάται να σκέφτεται, «Ουάου. Αυτή η παλιά δασκάλα πρέπει να ήταν πολύ καλύτερη δασκάλα από μένα, γιατί η τάξη μου ποτέ δεν έμοιαζε τόσο καλή». Και το γνωρίζω, γιατί αυτή η νέα δασκάλα ήμουν εγώ.

Αλλά με την πάροδο του χρόνου, άρχισαν να εμφανίζονται μικρές ρωγμές. Μια μέρα στο μεσημεριανό, αποφάσισα να παίξω λίγη μουσική που μου άρεσε πολύ και που νόμιζα ότι θα άρεσε και στα παιδιά. Ακούγαμε τη μουσική, η αίθουσα ήταν πολύ ήσυχη και τα παιδιά έτρωγαν ήσυχα το μεσημεριανό τους, και πάλι σκέφτηκα, «Αυτά τα παιδιά είναι καταπληκτικά. Κοιτάξτε πόσο ήσυχα και ευγενικά κάθονται και τρώνε, και πόσο φαίνεται να απολαμβάνουν τη μουσική που ακούνε». Τότε ένα από τα μεγαλύτερα κορίτσια ήρθε κοντά μου με δάκρυα στα μάτια και είπε κλαίγοντας με αναφιλητά, «Θ-θ-θέλουμε να μιλήσουμε!» Την κοίταξα με άδειο βλέμμα, χωρίς να καταλαβαίνω γιατί έκλαιγε, και απάντησα, «Φυσικά και μπορείτε να μιλήσετε». Συνέχισε να κλαίει μ' αναφιλητά λέγοντας, «Α-α-αλλά η μουσική παίζει ακόμα». Προφανώς, υπήρχε ένας κανόνας από την περσινή χρονιά που δε γνώριζα: Αν έπαιζε μουσική κατά τη διάρκεια του μεσημεριανού, κανείς δεν μπορούσε να μιλήσει.

Τις επόμενες μέρες, μ' εμένα ως τη νέα τους δασκάλα, αυτό που φαινόταν να είναι μια τέλεια, καλά συντονισμένη μοντεσσοριανή τάξη άρχισε να καταρρέει. Νόμιζα ότι αυτό συνέβαινε επειδή δεν ήμουν πολύ καλή δασκάλα – εξάλλου, στην αρχή της χρονιάς τα πράγματα φαινόταν να

πηγαίνουν τόσο καλά και τώρα δεν πήγαιναν. Τελικά, πήγα στον διευθυντή μου για βοήθεια. «Δεν το καταλαβαίνω. Παλιά επέλεγαν εργασία, ακολουθούσαν τις ρουτίνες, η τάξη ήταν τόσο ήσυχη. Τι κάνω λάθος;»

Ο διευθυντής μου χαμογέλασε και είπε ότι με περίμενε να πάω να τον δω. Στη συνέχεια μου εξήγησε ότι η προηγούμενη δασκάλα ήταν αγαπητή κι ευγενική, αλλά ήταν τόσο ελεγκτική που τα παιδιά δεν είχαν αναπτύξει καμία αυτοπειθαρχία ή πραγματική ανεξαρτησία. Απλώς έκαναν ακριβώς αυτό που τους έλεγε να κάνουν και προσαρμόζονταν ακριβώς σ' αυτό που η δασκάλα φανταζόταν γι' αυτούς. Κι όταν έφευγαν από αυτήν την τάξη, κατέρρεαν. Ήταν τα παιδιά με την χειρότερη συμπεριφορά στην παιδική χαρά, στη φύλαξη μετά το σχολείο και πριν το σχολείο, και η παλιά δασκάλα δεν μπορούσε να το καταλάβει. Ο διευθυντής μου εξήγησε ότι επειδή δεν κατηύθυνα κάθε κίνηση των παιδιών και δεν είχαν αναπτύξει τη δική τους ικανότητα να αυτοκατευθύνονται, τα παιδιά ήταν εντελώς χαμένα.

Αποδείχθηκε ότι τα παιδιά δεν ήταν τέλεια, αλλά ούτε και ανεπαρκή. Αυτό που βιώναμε ήταν η κατάρρευση του εξωτερικού ελέγχου και οι απαρχές της οικοδόμησης του εσωτερικού ελέγχου: αυτοπειθαρχία, βούληση και ανεξαρτησία.

Θέλω επίσης να γνωρίζετε ότι η προηγούμενη δασκάλα δεν ήταν σύμμαχος, αγαπούσε τη δουλειά της και τα παιδιά την αγαπούσαν, αλλά το όραμά της για την τελειότητα την εμπόδιζε να δώσει στα παιδιά την ελευθερία να κάνουν λάθη, να τα κάνουν όλα άνω-κάτω, να δομήσουν τους εαυτούς τους από τις δικές τους εμπειρίες. Πιστεύω ότι από καλοσύνη, προσπαθούσε να διαμορφώσει τα παιδιά, να τα διαπαιδαγωγήσει, να τα γλιτώσει από τον πόνο της ανάπτυξης και μ' αυτόν τον τρόπο, ν' απαλλάξει κι η ίδια τον εαυτό της από την αμηχανία του να μην ξέρει, του να πειραματίζεται, του να κάνει λάθη κι από τη συνειδητοποίηση ότι ίσως ούτε κι η ίδια να ήταν τέλεια.

Η αλήθεια είναι ότι δεν υπάρχει κάτι τέτοιο όπως το τέλειο παιδί, η τέλεια τάξη ή ο τέλειος δάσκαλος. Αν προσπαθήσουμε να κάνουμε τον εαυτό μας ή τα παιδιά να συμμορφωθούν με μια αφηρημένη έννοια της τελειότητας, διακινδυνεύουμε να καταστρέψουμε τις θεμελιώδεις αρχές της μοντεσοριανής εκπαίδευσης. Η μοντεσοριανή εκπαίδευση βασίζεται στην πίστη ότι η αυτό-διαμόρφωση είναι έργο του παιδιού. Τι χτίζουν τα παιδιά; Χαρακτήρα, νοημοσύνη, ανεξαρτησία, βούληση και αυτοπειθαρχία. Και γνωρίζουμε ότι τα παιδιά θα δομήσουν τον εαυτό τους από ό,τι βρουν στο περιβάλλον τους. Αυτό είναι το μόνο που μπορούν να κάνουν.

Το θέμα είναι ότι η δόμηση αυτή είναι δύσκολη. Ακόμα και υπό τις καλύτερες συνθήκες, σε οποιαδήποτε κατασκευή θα υπάρχουν λάθη, ατυχίες, αλλαγές παραγγελιών, καθυστερήσεις στις αποστολές, κι είναι πολύ πιθανό ότι θα χρειαστεί περισσότερος χρόνος και θα κοστίσει περισσότερο από όσο αναμέναμε. Γιατί να είναι διαφορετικά για τα παιδιά; Και με τα παιδιά που αντιμετωπίζουν εμπόδια στην ανάπτυξή τους, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα χρειαστεί περισσότερος χρόνος και περισσότερη υπομονή και ευελιξία, επειδή αυτά τα παιδιά έχουν συναντήσει δομικά υλικά στο περιβάλλον τους που δεν παράγουν γερές, στέρεες κατασκευές. Μερικές φορές τα οικοδομήματα που έχουν ήδη φτιάξει τα παιδιά είναι τόσο δύσκολο να κατοικηθούν που το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να τα κατεδαφίσουν και να τα ξαναχτίσουν με νέα υλικά.

Κάθε παιδί θα συναντήσει κάποια εμπόδια στην ανάπτυξή του, αλλά αυτά τα εμπόδια, κι ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά ανταποκρίνονται σε αυτά, είναι τόσο διαφορετικά όσο και τα άτομα που τα συναντούν. Τα εμπόδια στην ανάπτυξη είναι σαν τα άχρηστα υλικά σ' ένα ποτάμι: μικρότερα βότσαλα και κλαδιά μπορούν να παρασυρθούν με τη δύναμη του ποταμού, και μπορεί να μην τα αντιληφθούμε καν, εκτός αν εναποτεθούν παρακάτω στις όχθες του ποταμού. Όλοι έχουμε αντιμετωπίσει τέτοια θέματα στην πρώιμη ανάπτυξή μας, κι ως ενήλικες βλέπουμε ίχνη αυτών στη ζωή μας και στα μοτίβα των αλληλεπιδράσεών μας, αλλά δε μας προκαλούν κατάρρευση.

Μεγαλύτερα εμπόδια, όπως μεγαλύτερες πέτρες και βράχοι, δεν μπορούν απλά να παρασυρθούν από το ποτάμι, και αναγκάζουν τη ροή του ποταμού να παρακάμψει γύρω τους, δημιουργώντας μερικές φορές μια αποκλίνουσα ροή που πηγαίνει σ' άλλη κατεύθυνση. Αυτά τα παιδιά τα βλέπουμε στις τάξεις μας· η πορεία της υγιούς και χαρούμενης ανάπτυξής τους ανατρέπεται, και πηγαίνουν σ' άλλες κατευθύνσεις. Μερικές φορές αυτό είναι εντάξει, και μερικές φορές χρειάζονται τη βοήθειά μας για να τα φέρουμε πίσω και να συναντήσουν και πάλι το ποτάμι.

Αν υπάρχουν πάρα πολλά εμπόδια για να τα ξεπεράσει ή να τα παρακάμψει το νερό, οι πέτρες κι οι βράχοι μπορούν να συσσωρευτούν και να δημιουργήσουν ένα φράγμα, εμποδίζοντας τη ροή του νερού έτσι ώστε ακόμη και τα μικρότερα κλαδιά και βότσαλα να παγιδεύονται στο εμπόδιο. Κάθε εμπόδιο, μεγάλο ή μικρό, γίνεται αδύνατο να ξεπεραστεί· αυτό που κάποτε αποτελούσε μια φυσική ροή νερού που κυλούσε, τώρα συσσωρεύεται και πλημμυρίζει τις όχθες, διοχετεύοντας νερό προς όλες τις κατευθύνσεις και μερικές φορές αλλάζοντας το τοπίο για πάντα. Συναντάμε αυτά τα παιδιά στις τάξεις μας καθημερινά· κάθε μικρό πράγμα μετατρέπεται σε μια έκρηξη. Φαίνεται ότι δεν μπορούν να διαχειριστούν ούτε την παραμικρή αναποδιά. Πρέπει να θυμόμαστε ότι δεν ήταν πάντα έτσι· οι ζωές τους έγιναν έτσι από επαναλαμβανόμενα εμπόδια και αντιστάσεις.

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ποικίλλουν σε σημασία ανάλογα με τη σοβαρότητά τους και την ηλικία του παιδιού. Δυσκολίες ή εμπόδια που εμφανίζονται κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης μπορεί να είναι πολύ πιο δύσκολο να ξεπεραστούν· γνωρίζουμε πόσο δύσκολο είναι για τα παιδιά που γεννιούνται με σύνδρομο εμβρυϊκού αλκοολισμού ή εθισμό στα ναρκωτικά. Από τη στιγμή που γεννηθούν, είναι ευάλωτα στις κοινωνικές συνθήκες στις οποίες βρίσκονται: ακραία φτώχεια, βία, στέρηση, και σίγουρα βλέπουμε παιδιά όλων των κοινωνικοοικονομικών επιπέδων να επηρεάζονται από τοξικό στρες.

Τα χρόνια από 3 ως 6, όταν το παιδί εξακολουθεί να διαμορφώνει την προσωπικότητά του, μπορεί να είναι μια περίοδος διόρθωσης πολλών αρνητικών καταστάσεων, όμως αυτά που δεν διορθώνονται, όχι μόνο παραμένουν, αλλά επιδεινώνονται. Οι επιπτώσεις αυτών των εμποδίων μπορεί να γίνουν μόνιμο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του παιδιού. Όσο μεγαλώνει το παιδί, τόσο πιο δύσκολο είναι, και τόσο περισσότερη συνειδητή προσπάθεια απαιτείται για να ξεπεραστούν αυτά τα εμπόδια.

Ανεξάρτητα από το τι φέρνει το παιδί σε εμάς, το έργο μας ως δάσκαλοι είναι να προετοιμάσουμε ένα περιβάλλον που να υποστηρίζει τη θετική αυτό-διαμόρφωση: έναν ασφαλή, όμορφο χώρο όπου τα παιδιά βρίσκουν τις πρώτες ύλες που χρειάζονται για να κάνουν τη

δουλειά τους. Δεν έχει σημασία αν η δουλειά τους είναι να μάθουν πώς να συνυπάρχουν με άλλους, να εφαρμόζουν τις αρχές της ανεξαρτησίας, να μάθουν ότι οι ενήλικες είναι αξιόπιστοι, να μάθουν πώς να αναλαμβάνουν ρίσκα ή να μάθουν πώς να χρησιμοποιούν τις αριθμητικές ράβδους. Γνωρίζουμε ότι το περιβάλλον ψυχολογικής στήριξης που προετοιμάζουμε είναι ακόμη πιο σημαντικό από το φυσικό περιβάλλον.

Το έργο μας είναι να φέρουμε τα παιδιά σε επαφή με το προετοιμασμένο περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να καλλιεργήσουμε τη σχέση μας με κάθε παιδί, έτσι ώστε να μας εμπιστεύονται για να τους παρέχουμε ό,τι χρειάζονται και να μας εμπιστεύονται να τα σταματήσουμε αν ξεφεύγουν πολύ. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να παρατηρούμε προσεκτικά, να εντοπίζουμε ποια είναι τα εμπόδια και να τα αφαιρούμε ένα προς ένα.

Μετά από όλα αυτά, αποσυρόμαστε μόλις επιτευχθεί αυτή η σύνδεση, έτσι ώστε κάθε παιδί να είναι ελεύθερο να εργάζεται όσο πολύ ή όσο λίγο χρειάζεται, χωρίς διακοπή ή παρέμβαση και χωρίς κριτική. Μέχρι να συνδεθεί το παιδί με κάποια μορφή στοχευμένης δραστηριότητας, δεν τα παρατάμε ποτέ. Μόνο αφού το παιδί εμπλακεί ενεργά, κάνουμε πίσω.

Ενώ διατηρούμε ένα όραμα για «το παιδί που δεν είναι ακόμη εκεί» από σεβασμό στις δυνατότητες του ανθρώπου, παρατηρούμε επίσης ακούραστα το παιδί που βρίσκεται ακριβώς μπροστά μας, γιατί το έργο μας είναι να του παρέχουμε ό,τι χρειάζεται, όχι να το μετατρέψουμε σε κάτι άλλο που συμμορφώνεται με τις δικές μας ιδέες για το τι πρέπει να είναι, αλλά να του παρέχουμε ό,τι χρειάζεται ώστε να αξιοποιήσει τις δικές του δυνατότητες και προοπτικές. Δεν μπορούμε να το κάνουμε αυτό χωρίς συνεπή, προσεκτική παρατήρηση και δημιουργική σκέψη.

Δεν ξέρουμε ποιος θα γίνει αυτό το παιδί, ή τι είναι ικανό να κάνει, ή τι θα τραβήξει την προσοχή του. Αυτή είναι η δουλειά του παιδιού. Η δική μας δουλειά είναι να παρατηρούμε, να μελετάμε, να ερευνήσουμε, και να ανακαλύψουμε τι χρειάζεται κάθε μοναδικό παιδί για την αυτό-διαμόρφωσή του.

Έχουμε μάθει από την εκπαίδευσή μας κι από την ανάγνωση των έργων της Μοντεσσόρι, ότι η αυτό-διαμόρφωση του παιδιού βασίζεται στη συγκέντρωση ή στην εστιασμένη προσοχή. Η συγκέντρωση είναι το κλειδί για να επιστρέψει σ' αυτό το μονοπάτι της υγιούς, χαρούμενης ανάπτυξης, ή όπως το αποκαλούμε εμείς στα Σπίτια μας, της ομαλοποίησης. Η Μοντεσσόρι έγραψε στο βιβλίο της «Ο Αφομοιωτικός Νους», «...η εστίαση της προσοχής του είναι θεμελιώδης για όλα όσα ακολουθούν. Κανείς δε λέει ότι πρέπει πάντα να εστιάζει με τον ίδιο τρόπο ή στα ίδια πράγματα, αλλά χωρίς αυτή την εστίαση, η διαμόρφωση δεν μπορεί να ξεκινήσει» (216). Η συγκέντρωση είναι το 'ιερό δισκοπτηρό' μας. Και για τα παιδιά που δυσκολεύονται, η συγκέντρωση φαίνεται σαν ένα ακατόρθωτο επίτευγμα.

Όλοι γνωρίζουμε ότι η συγκέντρωση είναι απαραίτητη, αλλά πώς μοιάζει η συγκέντρωση; Εδώ νομίζω ότι η τελειότητα γίνεται άλλο ένα εμπόδιο. Πολλοί από εμάς έχουμε μια συγκεκριμένη εικόνα της τέλει συγκέντρωσης κι αυτή προέρχεται από την ίδια τη Μοντεσσόρι. Η διάσημη ιστορία με το μικρό κορίτσι και το σετ των κυλίνδρων.

Η Μοντεσσόρι ανακάλυψε το φαινόμενο της συγκέντρωσης όταν παρατήρησε ένα τρίχρονο κοριτσάκι να δουλεύει με ένα σετ κυλίνδρων. Εντυπωσιάστηκε από την ένταση με την οποία το παιδί δούλευε, τόσο που όταν η Δρ. Μοντεσσόρι φώναξε το όνομά της, το παιδί δεν την άκουσε καν. Τη φώναξε ξανά, αλλά και πάλι το παιδί δεν αντέδρασε. Τότε η Μοντεσσόρι πλησίασε και σήκωσε το παιδί μαζί με την καρέκλα, αλλά τότε το παιδί απλώς άρχισε να παίρνει όσους κυλίνδρους μπορούσε και να τους βάζει στην αγκαλιά της ώστε να μπορεί να συνεχίσει τη δουλειά της. Εξακολουθώντας να μην καταφέρνει να 'διαταράξει' τη συγκέντρωση του παιδιού, η Μοντεσσόρι φώναξε τα άλλα παιδιά να συγκεντρωθούν γύρω της, να τραγουδήσουν και να παρελάσουν γύρω από το κοριτσάκι. Η Μοντεσσόρι μέτρησε πόσες φορές το κοριτσάκι έβαλε και έβγαλε τους κυλίνδρους. Μέσα σ' όλη αυτή την αναταραχή και το χάος, το παιδί έβαλε και έβγαλε τους κυλίνδρους 42 φορές (Standing 40). Η Μοντεσσόρι έμεινε έκπληκτη από αυτό το εξαιρετικό επίπεδο συγκέντρωσης σε ένα τόσο μικρό παιδί, και αυτό της άνοιξε έναν ολόκληρο κόσμο δυνατοτήτων που προέκυψαν από το φαινόμενο της συγκέντρωσης.

Όταν αφήνουμε πίσω τις προκαταλήψεις για το πώς πιστεύουμε ότι πρέπει να είναι τα παιδιά, ή πώς πρέπει να γίνεται η εργασία, ανοίγουμε το μυαλό μας και τα μάτια μας σε μια νέα αντίληψη: η διαφορετικότητα δεν είναι μόνο φυσιολογική, η διαφορετικότητα είναι κάτι που προσδοκούμε και την τιμούμε. Αρχίζουμε να αναζητούμε τα παιδιά που άλλοι άνθρωποι έχουν παραμελήσει επειδή είναι πολύ απαιτητικά, γιατί ξέρουμε ότι τα παιδιά που μας δοκιμάζουν περισσότερο, μας χρειάζονται περισσότερο.

Δε θυμάμαι πότε διάβασα για πρώτη φορά αυτή την ιστορία, αλλά είμαι σχεδόν σίγουρη ότι ήταν στο πρώτο μου έτος διδασκαλίας. Αυτή η εικόνα της συγκέντρωσης, παρόλο που είναι ασυνήθιστη, έγινε το δικό μου όραμα του πώς πρέπει να μοιάζει η συγκέντρωση, και οτιδήποτε άλλο ήταν κατώτερο. Αυτό σήμαινε, φυσικά, ότι επειδή αυτό το επίπεδο συγκέντρωσης είναι σπάνιο, πίστευα ότι τα παιδιά δε συγκεντρώνονταν ποτέ αρκετά καλά. Το όραμά μου για τη συγκέντρωση, η προσδοκία μου για το πώς πρέπει να είναι η συγκέντρωση, με εμπόδιζε ν' αντιληφθώ αυτό που βρισκόταν ακριβώς μπροστά μου: πολλά παιδιά που συγκεντρώνονταν με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, σε πολλές διαφορετικές δραστηριότητες.

Ας επιστρέψουμε σε αυτό το απόσπασμα από το «Ο Αφομοιωτικός Νους»: «Κανείς δε λέει ότι πρέπει πάντα να εστιάζει με τον ίδιο τρόπο ή στα ίδια πράγματα...». Ενώ σίγουρα υπάρχουν ομοιότητες στον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται η εστίαση της προσοχής από παιδί σε παιδί, ιδιαίτερα των χεριών και των ματιών, η συγκέντρωση μπορεί να είναι διαφορετική σε διαφορετικά παιδιά, ανάλογα με την ηλικία του παιδιού, τη φύση της εργασίας και την προσωπικότητα του παιδιού. Κάνουμε κακό στα παιδιά αν περιμένουμε από καθένα να συγκεντρώνεται με τον ίδιο τρόπο όπως το μικρό παιδί με τους κυλίνδρους. Ποτέ δε θα ξέρουμε ποια υλικά ή δραστηριότητες θ' αγγίζουν το κέντρο της ύπαρξης ενός παιδιού και θα το επαναφέρουν στο μονοπάτι της ομαλοποίησης.

Θέλω να σας πω μια ακόμα ιστορία που περιλαμβάνει ένα σετ κυλίνδρων και την πορεία ενός παιδιού προς την ομαλοποίηση: το χαρούμενο, υγιές μονοπάτι της ανάπτυξης.

Αυτή είναι η ιστορία του Aagush, ενός πεντάχρονου αγοριού που ήρθε στην τάξη μου το δεύτερο έτος διδασκαλίας μου (ο Aagush είναι ένα πραγματικό παιδί του οποίου το όνομα και ορισμένες λεπτομέρειες έχουν αλλάξει για την προστασία της ιδιωτικότητάς του). Πριν έρθει ο Aagush στην κοινότητά μας, οι γονείς του με προειδοποίησαν ότι μόλις είχαν μετακομίσει και ότι το παιδί τους είχε μια πολύ αρνητική εμπειρία στο προηγούμενο σχολείο του. Ήταν τρομοκρατημένος από το σχολείο κι από τους δασκάλους. Ο μόνος τρόπος που κατάφεραν να τον πείσουν να δοκιμάσει το μοντεσσοριανό σχολείο ήταν λέγοντάς του ότι θα μπορούσε να φύγει οποιαδήποτε στιγμή. Ο Aagush συμφώνησε να έρθει για μία ημέρα.

Οι γονείς του δεν υπερέβαλαν. Όταν ο Aagush έφτασε στο σχολείο, ήταν το πιο φοβισμένο παιδί που έχω δει ποτέ. Στεκόταν μόλις στην είσοδο της τάξης, δεν ήθελε να μπει, δεν ήθελε να χαιρετήσει κανέναν, δεν ήθελε να παίξει ή να τραγουδήσει, ούτε καν να φάει ένα σνακ. Προσπάθησα απλώς να φαίνομαι όσο πιο φιλική μπορούσα και τον άφησα να στέκεται δίπλα στην πόρτα όλο το πρωί. Συμφώνησε να επιστρέψει για μία ακόμα μέρα.

Μέρα με τη μέρα, ο Aagush άρχισε σταδιακά να μπαίνει στην τάξη. Παρακολουθούσε τα πάντα σιωπηλά, αλλά αρνιόταν τις προτάσεις μου για συζήτηση, μαθήματα, ιστορίες, τραγούδια και σνακ. Άρχισα να νιώθω ότι δεν προσφέρω τίποτα σ' αυτό το παιδί· σε τελική ανάλυση, ήταν πέντε ετών αλλά δεν μπορούσε να διαβάσει ή να γράψει, και δεν σημείωνα καμία πρόοδο. Ωστόσο, οι γονείς του ήταν ενθουσιασμένοι που ήταν πρόθυμος να έρθει στο σχολείο, οπότε συνέχισε να έρχεται.

Μια μέρα, ο Aagush με παρακολουθούσε να τακτοποιώ κάποια χαρτιά, και είπε, «Έχω μερικά απ' αυτά στο σπίτι μου». Έκπληκτη που μου μίλησε, αλλά φοβούμενη μήπως τον τρομάξω, είπα πολύ χαλαρά, «Α, έχεις χαρτιά στο σπίτι σου;» Συνέχισε λέγοντας πώς του άρεσε να φτιάχνει χάρτινα αεροπλάνα στο σπίτι του. Τον ρώτησα αν θα ήθελε να το κάνει κάτι τέτοιο εδώ, και είπε ότι ίσως. Γρήγορα μάζεψα μερικά χαρτιά, ταινία, ψαλίδι και σπάγκο, και άρχισε να φτιάχνει χάρτινα αεροπλάνα. Τα έφτιαχνε για αρκετές μέρες. Τα έφερνε έξω στο διάλειμμα και τα τραβούσε στον αέρα με τον σπάγκο.

Εν τω μεταξύ, δεν είχε αγγίξει ούτε ένα κομμάτι μοντεσσοριανού υλικού. Άρχισα ν' ανησυχώ για το τι θα σκεφτόταν ο διευθυντής μου γι' αυτό το παιδί που απλώς πετούσε χάρτινα αεροπλάνα μόνο του όλη μέρα, ή ότι οι γονείς του θα παραπονούνταν ότι δε μάθαινε τίποτα. Τι θα γινόταν αν και τ' άλλα παιδιά ήθελαν να σταματήσουν να δουλεύουν με το μοντεσσοριανό υλικό και να φτιάχνουν χάρτινα αεροπλάνα όλη μέρα;

Μια μέρα ο Aagush καθόταν σ' ένα τραπέζι, φτιάχνοντας ένα χάρτινο αεροπλάνο, όταν παρουσίασα ένα σετ κυλίνδρων σ' ένα μικρό τρίχρονο παιδί σ' ένα κοντινό τραπέζι. Ο Aagush παρακολούθησε το μάθημα, με κοίταζε και είπε, «Νομίζω ότι μπορώ να το κάνω αυτό». Αρπάξα την ευκαιρία και του είπα φυσικά, μπορούσε να το επιλέξει όποτε ήθελε! Ο Aagush πήρε έναν κύλινδρο (να θυμάστε, μια δραστηριότητα για πολύ μικρά παιδιά συνήθως), δούλεψε μ' αυτό, και μετά του προσέφερα δύο, μετά τρεις, μετά όλους και τους τέσσερεις, και μετά μία μάσκα για τα μάτια! Εκείνη τη στιγμή ο Aagush τελικά άφησε πίσω τους φόβους του και μεταμορφώθηκε.

Από εκείνο το σημείο και μετά, ο Aagush δούλευε ακατάπαυστα. Ήταν ομιλητικός, ευφυής και πρόθυμος να προσφέρει βοήθεια. Ήθελε νέα μαθήματα κάθε μέρα. Έμαθε μόνος του να διαβάσει, να γράφει και προχώρησε γρήγορα όλο το υλικό των μαθηματικών. Μια μέρα με είδε να ξεσκονίζω κάποιες εγκυκλοπαίδειες σ' ένα ψηλό ράφι και με ρώτησε ποιο βιβλίο ξεσκονίζα. «Αυτός είναι ο τόμος G» απάντησα, και με ρώτησε αν θα μπορούσε να τον διαβάσει. Τον κατέβασα και του τον έδωσα. Ήταν απορροφημένος για το υπόλοιπο της ημέρας. Μετά από περίπου μία ώρα, σήκωσε το κεφάλι του, τα μάτια του έλαμπαν, και είπε, «Αυτό είναι ένα υπέροχο βιβλίο!»

Ο Aagush ήταν εξαιρετικός κι έμαθα πολλά απ' αυτόν στα δύο χρόνια που ήταν μαζί μου. Ποτέ δε θα είχα επιλέξει τα χάρτινα αεροπλάνα ή το σετ κυλίνδρων ως «δραστηριότητα ομαλοποίησης» για τον Aagush, αλλά ήμουν πρόθυμη ν' ακολουθήσω το παιδί και ν' αφήσω τον Aagush να με διδάξει. Αν έχουμε μόνο μία εικόνα ή προσδοκία για το τι είναι συγκέντρωση ή τι είναι δημιουργική εργασία, τότε αφαιρούμε τη μοναδική έκφραση του παιδιού και είτε προσπαθούμε να το κάνουμε να προσαρμοστεί στις προσδοκίες μας, είτε περιορίζουμε το ποιον και τι φέρνουμε στο περιβάλλον μας. Ένα μικρό παιδί τεσσάρων ή πέντε ετών μπορεί ποτέ να μην επιδείξει τον τύπο συγκέντρωσης που παρατήρησε η Montessori σ' εκείνο το τρίχρονο με το σετ κυλίνδρων, αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν μπορούμε να εξυπηρετήσουμε αυτό το παιδί ή ότι τα μεγαλύτερα παιδιά δεν μπορούν να είναι επιτυχημένα στα προγράμματά μας.

Ένα από τα δυνατά σημεία της μοντεσοριανής εκπαίδευσης είναι ότι έχουμε τη δυνατότητα για εξατομικευμένη εκπαίδευση. Μπορούμε να υποδεχτούμε κάθε παιδί και να το βοηθήσουμε να βρει ακριβώς αυτό που χρειάζεται. Μέσα στις κοινότητές μας, έχουμε τη δυνατότητα να φανούμε χρήσιμοι σε ένα ευρύ φάσμα διαφορών, προκλήσεων, και να προσφέρουμε σ' όλα τα παιδιά. Όταν αφήνουμε πίσω τις προκαταλήψεις για το πώς πιστεύουμε ότι πρέπει να είναι τα παιδιά, ή πώς πρέπει να γίνεται η εργασία, ανοίγουμε το μυαλό μας και τα μάτια μας σε μια νέα αντίληψη: η διαφορετικότητα δεν είναι μόνο φυσιολογική, η διαφορετικότητα είναι κάτι που προσδοκούμε και την τιμούμε. Αρχίζουμε ν' αναζητούμε τα παιδιά που άλλοι άνθρωποι έχουν παραμελήσει επειδή είναι πολύ απαιτητικά, γιατί ξέρουμε ότι τα παιδιά που μας δοκιμάζουν περισσότερο, μας χρειάζονται περισσότερο.

Η ουσία είναι, σύμφωνα με τα λόγια του Ross Greene, ότι «Τα παιδιά προοδεύουν, όταν μπορούν». Πρέπει να χαράξουμε αυτά τα λόγια στις ψυχές μας. Τα παιδιά προοδεύουν, όταν μπορούν. Είμαστε εδώ για να τα βοηθήσουμε.

Τα παιδιά δεν αισθάνονται καλά όταν είναι θυμωμένα, πληγώνουν άλλους ή συμπεριφέρονται άσχημα. Κανείς δεν το θέλει αυτό. Τα παιδιά δε θέλουν να είναι έτσι. Μπορούμε να τα βοηθήσουμε με το να κατανοήσουμε ότι συμπεριφέρονται με τον τρόπο που το κάνουν επειδή έχουν συναντήσει εμπόδια και στη συνέχεια με το να κάνουμε το καλύτερο δυνατό για να αφαιρέσουμε τα εμπόδια στην ανάπτυξή τους. Καθαρίζουμε τα εμπόδια και τα άχρηστα υλικά, έτσι ώστε να μπορούν να τα καταφέρουν καλά.

Πιστεύουμε ότι μέσα σε κάθε παιδί υπάρχει η ικανότητα κι η επιθυμία να τα καταφέρει, και το μόνο που πρέπει να κάνουμε είναι ν' αφαιρέσουμε ό,τι δεν είναι όμορφο και χρήσιμο. Ακριβώς όπως η ιστορία του Μιχαήλ Αγγέλου και του αγάλματος του Δαβίδ· ο Δαβίδ ήταν ήδη εκεί μέσα

στο μάρμαρο, το μόνο που χρειαζόταν ο Μιχαήλ Άγγελος ήταν να αφαιρέσει την πέτρα που δεν ήταν ο Δαβίδ.

Στη βιολογία, η λέξη *τέλειο* έχει διαφορετική έννοια απ' αυτήν που έχουμε συζητήσει μέχρι τώρα. Στη βιολογία, *τέλειο* σημαίνει πλήρες, που δεν του λείπει τίποτα, που έχει όλα τα μέρη του. Όταν κοιτάμε τα παιδιά που βρίσκονται υπό τη φροντίδα μας και τα βλέπουμε ως πλήρη, τότε μπορούμε πραγματικά να υποστηρίξουμε την ανάπτυξη του καθενός στο σύνολό του.

Δε χρειάζεται να κάνουμε τα παιδιά τέλεια, είναι ήδη τέλεια. Αλλά μερικές φορές, αυτή η τελειότητα είναι κρυμμένη. Όταν κοιτάμε ένα παιδί, δεν πρέπει να βλέπουμε τι του λείπει, τι δεν μπορεί να κάνει, ή πώς θα μπορούσε να διαταράξει την τάξη μας. Αντίθετα, μπορούμε να βλέπουμε ένα τέλειο παιδί, που δεν του λείπει τίποτα παρά μόνο η ευκαιρία ν' ανθίσει, και το έργο μας είναι να καθαρίσουμε τα άχρηστα υλικά, έτσι ώστε αυτό το τέλειο παιδί να μπορεί να μεγαλώσει και ν' ανθίσει.

Είναι σημαντικό να δώσουμε και στον εαυτό μας αυτήν την ευκαιρία να είμαστε τέλειοι – να βλέπουμε τον εαυτό μας ως πλήρη, χωρίς να του λείπει τίποτα. Παρόλο που θα κάνουμε λάθη, θα μάθουμε απ' αυτά· θα προσπαθήσουμε ξανά. Αυτό κάνουν πραγματικά οι «τέλειοι» δάσκαλοι. Πρέπει επίσης να αγαπήσουμε και να αποδεχτούμε τον εαυτό μας. Δεν πρόκειται για το τι κάνουμε λάθος, αλλά για το τι μπορούμε να κάνουμε διαφορετικά. Μόνο τότε είμαστε τέλεια προετοιμασμένοι να υποστηρίξουμε το παιδί στο σύνολό του και να βοηθήσουμε κάθε παιδί να γίνει ο καλύτερος εαυτός του. Μόνο τότε μπορούμε να βοηθήσουμε κάθε ξεχωριστό, μοναδικό παιδί, τέλειο όπως είναι μια χιονονιφάδα.

Θυμηθείτε το καθήκον μας ως μοντεσσοριανοί εκπαιδευτικοί: να προετοιμάσουμε ένα περιβάλλον που είναι απόλυτα προσαρμοσμένο στην κοινότητα των παιδιών που ζουν εκεί κάθε μέρα, όλα τους μοναδικές και τέλειες χιονονιφάδες υπό τη φροντίδα μας. Το περιβάλλον μας πρέπει να είναι τέλειο, αλλά όχι τέλειο με την έννοια ότι δεν επιδέχεται βελτίωση ή με την έννοια της συμμόρφωσης σ' ένα ιδανικό, αλλά τέλειο με την έννοια ότι διασφαλίζουμε πως τα περιβάλλοντά μας είναι πλήρη και δε στερούνται τίποτα αναγκαίο για την ανάπτυξη: το φυσικό περιβάλλον, αλλά ακόμα περισσότερο, το περιβάλλον ψυχολογικής στήριξης.

Ο τρόπος που κάνουμε το περιβάλλον μας τέλειο είναι μέσω της γνώσης μας για τα παιδιά. Αυτή η γνώση έρχεται μέσω προσεκτικής παρατήρησης. Αν θέλουμε πραγματικά να γνωρίσουμε αυτά τα παιδιά, ως δάσκαλοι, πρέπει ν' αγγίζουμε ένα προς ένα ξεχωριστά, καρδιά προς καρδιά και νου προς νου, κάθε άτομο υπό τη φροντίδα μας. Γνωρίζοντας τα άτομα σημαίνει ότι γνωρίζουμε πως κάθε παιδί είναι διαφορετικό, κάθε παιδί έχει ειδικές ανάγκες, κάθε παιδί βρίσκεται στο δικό του μονοπάτι ανάπτυξης, κάθε παιδί χρειάζεται υποστήριξη, και παρόλο που το αναπτυξιακό φάσμα είναι καθολικό, κάθε παιδί βρίσκεται στη δική του θέση σε αυτό το φάσμα.

Μόνο όταν γνωρίζουμε τα παιδιά μπορούμε να τα συνδέσουμε με τα κατάλληλα υλικά και δραστηριότητες - όχι απλώς με το επόμενο μάθημα σε μια λίστα ή με μια μηχανική παρουσίαση που δίνεται με ακριβώς τον ίδιο τρόπο σε κάθε παιδί. Ανεξάρτητα από το παιδί ή την κατάσταση, συνδέουμε το παιδί με τρόπο που το υλικό ή η δραστηριότητα θα εμπνεύσει το είδος της συγκέντρωσης και της ενασχόλησης που θα θρέψει το πνεύμα του.

Τέλος, όταν «αποσυρόμαστε» δεν εγκαταλείπουμε τα παιδιά, αλλά εμπιστευόμαστε την αυτονομία τους. Δίνουμε στα παιδιά την ελευθερία να ξεπεράσουν τα όριά τους, να κάνουν τα δικά τους λάθη και ν' ανακαλύψουν τα δικά τους ενδιαφέροντα, αυτά τα ενδιαφέροντα που οδηγούν στη συγκέντρωση και την εργασία. Μια εργασία που ενσωματώνει το σώμα και το πνεύμα και οδηγεί τα παιδιά στο μονοπάτι της υγιούς και χαρούμενης ανάπτυξης. Με τη δημιουργική εργασία έρχεται η ανάπτυξη της ανεξαρτησίας, της βούλησης, του χαρακτήρα, και η απελευθέρωση του πνεύματος που αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα της μοντεσσοριανής εκπαίδευσης και το αναφαίρετο δικαίωμα κάθε παιδιού.

Βιβλιογραφία

- Montessori, Maria. (1936). *The Secret of Childhood*. Barbara Barclay Carter trans. Chennai, India: Orient Longman, 1998.
- Montessori, Maria. (1949). *The Absorbent Mind*. Claude A. Claremont trans. Madras, India: Kalakshetra Publications, 1984.
- Standing, E.M., (1954). *Maria Montessori: Her Life and Work*. New York, New York: Signet, 1984.

Η συγγραφέας

Η Sarah Werner Andrews είναι εκπαιδύτρια δασκάλων AMI, διεθνής ομιλήτρια, μοντεσσοριανή σύμβουλος, και αυτή τη στιγμή είναι μέλος της εκπαιδευτικής ομάδας στο Montessori Northwest, Portland, OR. Είναι κάτοχος πτυχίου Μουσικής Ερμηνείας και Εκτέλεσης, έχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών (M.Ed) από το Loyola University και διπλώματα AMI για Νηπιαγωγείο και Δημοτικό. Η Σάρα εργάζεται στην μοντεσσοριανή εκπαίδευση από το 1987 κι έχει πολυετή διδακτική εμπειρία τόσο στο Νηπιαγωγείο όσο και στο Δημοτικό καθώς και εμπειρία στη διοίκηση. Αυτή η ομιλία παρουσιάστηκε στο συνέδριο NAMTA με τίτλο «Παιδιά στο Περιθώριο: Δημιουργώντας ένα Μονοπάτι για Χαρούμενη και Υγιή Ανάπτυξη», Ιανουάριος 12-15, 2017 στη Νέα Ορλεάνη, LA. και δημοσιεύθηκε στο NAMTA Journal, 42 (2), 2017

Αναδημοσιεύεται εδώ με την άδεια της συγγραφέως.

Μετάφραση: Έφη Φωτιάδου